unakrsna dijalektičnost jedne analitične metode

(povodom knjige lazara trifunovića »stvarnost i mit u slikarstvu milana konjovića«, sombor 1978.)

milenko misailović

Ima knjiga koje nas osvajaju svojim sadržajem, a ima knjiga koje nam otkrivaju i način ili metodu kojom se do saznanja – izloženih u knjizi – došlo; drugim rečima, ima kritičara u umetnosti čije su kritike – bez obzira na to da li su pozitivne ili negativne – u stvari prividne, jer ne proizilaze ni iz kakve celovito zasnovane metodologije, a svaka strana i višestruko zasnovana kritika sobom otkriva ne samo umetničko delo koje osvetljavajući ocenjuje, nego otkriva i svoju analitičku metodu.

U ovom napisu reč je upravo o metodi koju je svojom izvanrednom analizom slikarstva Milana Konjovića – stvaralački zasnovao i istraživački razvio Lazar Trifunović: i s obzirom na dubinu i značenje njegovih analitičkih dostignuća, ova metoda – po svom dijalektički plodotvornom postupku – može biti pronalazačka i u ostalim umetnostima.

Zbog toga se ova metoda tiče svakoga ko se bavi analizama ili procenjivanjem ma koje umetnosti. . .

U čemu se sastoji ta metoda?

Polazeći sa stanovišta da je slikar neodvojivo dvostruko biće (i umetnik i čovek) i da je neprekidno u borbi i sa sobom, i s vremenom, a i s prostorom – Lazar Trifunović sagleda slikara *ispred* slike, *u* slici i *iza* slike, i krećući se po – ako možemo tako reći – *horizontalnim slojevima* slikarskog stvaranja, istovremeno prodire i u dubinske ili *vertikalne slojeve,* osvetljavajući ne samo likovni »tekst« slike, već i njen »pod-tekst«, a i njen »nadtekst«.

Osvetljavajući Milana Konjovića i kao slikara i kao protivurečno ljudsko biće, Lazar Trifunović, u izvesnom smislu, kao da otkriva psihoanalizu slike, ukazujući na psihoanalizu slikarske ličnosti (i obrnuto), da bi sintezom ta dva dubinski analitička postupka došao do neotkrivenih i vrhunskih analitičkih saznanja.

U tom složenom poduhvatu Trifunović ima i unapred datih uporišta, a i ograničenja:

»Slikarsko delo je samostalna likovna stvarnost koja ima svoje zakone izgradnje, ali ono nije izolovana struktura, nezavisna od društva u kojem je nastala i od faktora koji određuju umetnikovu ličnost, njen razvoj i dinamiku, pa se zato u analizi svi takvi fenomeni moraju uzeti u obzir« – piše Lazar Trifunović.

I tako, prateći »sile uticaja« Lazar Trifunović osvetljava stvaralačke sile, a prateći njihova stremljenja i njihovo dejstvo – osvetljava slikarsko delo *u celini* tj. kao osobeni sistem znakova i osobeni jezik u komunikaciji, pa su u ovoj analitičkoj metodologiji prisutne sociologija i psihologija, lingvistika i semiologija, teorija informacija i teorija komunikacija uopšte da bi likovna kritika bila što svestranija.

Ne preuzimajući tuđe metode i zaključke – ali poznavajući ih – Lazar Trifunović stvara svoju likovno razvijenu i svestrano usmerenu metodologiju, koja s osetljivošću i obazrivošću analizira i sliku i slikara, pazeći da u analizi ne razori ono što je stvoreno i što već postoji. Zato znalački objašnjava dok je u stanju da tumači, kao što tumači dok je u stanju da objašnjava, jer ni dubinska analiza ne može da dopre do kraja: uvek ostaje ono što je neobjašnjivo ili nesagledivo, i kao što stvarnost uvek jednim delom izmiče ispred umetničkog sagledanja – isto tako i umetničko delo, ukoliko je veće, utoliko više izmiče analitičkoj moći procenjivanja.

Lazar Trifunović je svestan i stvaralačke moći i kritike, a i njene destruktivne moći: jer »napor da se dođe do suštine dela, može da uništi njegovog stvaraoca«.

Posle ove opreznosti, Trifunović mudro postavlja ovakvo pitanje:

»Da li takvu opasnost krije u sebi i ova studija o jednom od najvećih mitova naše savremene umetnosti – o vojvođanskom Anteju Milanu Konjoviću?«

I kako Lazar Trifunović odgovara na ovo pitanje?

Evo kako:

»Ne znam. O tome će sud doneti čitaoci i vreme koje dolazi.«

To je kulminativni kvalitet svake analitičke metodologije: da uz svu moć koju poseduje – ostane svesna i svoje nemoći, i da, upravo u ime svestranosti, zna kad je jedino istinito ako prizna da to – ne zna.

Svestan da se i u stvaralaštvu i u kritičarskoj analizi i dobra namera može da izvrgne u rđavu posledicu – Trifunović oseća i dijalektičnost stvaralačkog čina, a i dijalektičnost kritičarske analize tog čina, i zbog toga njegov postupak u osvetljavanju slikarske metodologije Milana Konjovića otkriva i unutarnje protivurečnosti tog stvaralaštva i njegovu nevidljivu dramatiku.

Da bi što veći broj protivurečnosti izneo na videlo, Trifunović svoja analitička kazivanja i tumačenja konfrontira s paralelnim iskazima samog slikara, pa se taj sadejstvujući paralelizam doživljava i kao uzajamno suprotni dijalog, a i kao uzajamno usklađeno, još dublje spuštanje do korena stvaralačkog ljudskog bića, kao što se još u stara antička vremena do istine dolazilo – dijalogom: dijalog je bio oblik zajedničkog traganja za što potpunijom istinom.

Tako je i svoju kritičarsku opreznost Lazar Trifunović nadgradio kritičarskom svestranošću, uvodeći kao ravnopravnog sagovornika i slikara koga tumači i procenjuje. . .

I ne samo njega: Trifunović u svoju kritičarsku metodologiju uključuje i *čitaoce* i *vreme koje dolazi.* Zato je ova njegova knjiga otkrivanja unutarnje ili skrivene dramatike slikarskog stvaralaštva, a i otkrivanje dramatike *u* slici, *iza* slike i *oko* slike, tako da bi se moglo reći kako svaka, pa i apstraktno predstavljena slika – ima svoju dramaturgiju, tj. svoj životni zaplet, stvaralačku kulminaciju i likovno razrešenje.

Mogla bi se o ovoj metodologiji Lazara Trifunovića napisati čitava knjiga: njeno uobličenje i plodotvornost svakako bi proizašli iz dijalektičnosti slikarskog stvaralaštva uopšte, a i iz stvaralački obilate u duboke ličnosti slikara Milana Konjovića.

Ako se uzmu u obzir svi slikarski problemi koji su ovom kritičarskom metodologijom obuhvaćeni – počev od dramatike boja koje »pište kao sirene na brodovima«, od poimanja prirode i likovnog uobličavanja predmeta; ako se uzmu u obzir protivurečnosti između nasleđenih slikarskih formi i sticanja novih; ako se posmatra funkcija ljudske figure u svekolikom slikarskom opusu, zatim funkcija linije, površine i prostora uopšte; ako se sagleda slikarska pobuna protiv viđenog i pretvaranje realnog u znak i oblike koji znače; ako se slika sagleda kao sistem likovnih odnosa i funkcionisanje kôdova, počev od slikara do posmatrača – ako se, dakle, uzmu i oni problemi koji ovde nisu nabrojani, onda nam se i kritičarska analiza otkriva kao dramatična borba suprotnosti, sve do njihovog usaglašavanja i ponovnog sukobljavanja, pa se tako kritičarska aktivnost spaja s umetničkim delom, dopunjujući svojom dramatikom svekoliku dramatičnost iskazanu u delu.

Tako su i stvaralac umetničkog dela i kritičar tog dela učesnici zajedničke i do kraja neiskazive drame nazvane prosto: život. . .

Dr LAZAR TRIFUNOVIĆ rođen je 1929. u Beogradu. Diplomirao 1955. istoriju umetnosti na Filozofskom fakultetu u Beogradu, doktorirao 1960. s tezom »Srpsko slikarstvo XX veka«. Obavljao je dužnosti glavnog i odgovornog urednika časopisa »Umetnost«, predsednika Jugoslovenske sekcije Međunarodnog udruženja likovnih kritičara (AICA), upravnik Narodnog muzeja u Beogradu bio je od 1962. do 1969. i potom redovni profesor Istorije moderne umetnosti na Filozofskom fakultetu.

Bio je u nas jedan od najuglednijih i najplodnijih teoretičara i likovnih kritičara. Objavio je mnogo članaka, rasprava, studija i knjiga: »Galerija evropskih majstora« (1963), »Srpsko slikarstvo 1900 – 1950« (1973), »Petar Ubavkić« (1973), »Đura Jakšić, pesnik i slikar« (1978), »Srpska crtačko-slikarska i umetničko-zanatska škola u Beogradu« (1978), »Stvarnost i mit u slikarstvu Milana Konjovića« (1978), »Umetnički spomenici u Jugoslaviji« (na nemačkom, 1980), »Od impresionizma do enformela« (1980).
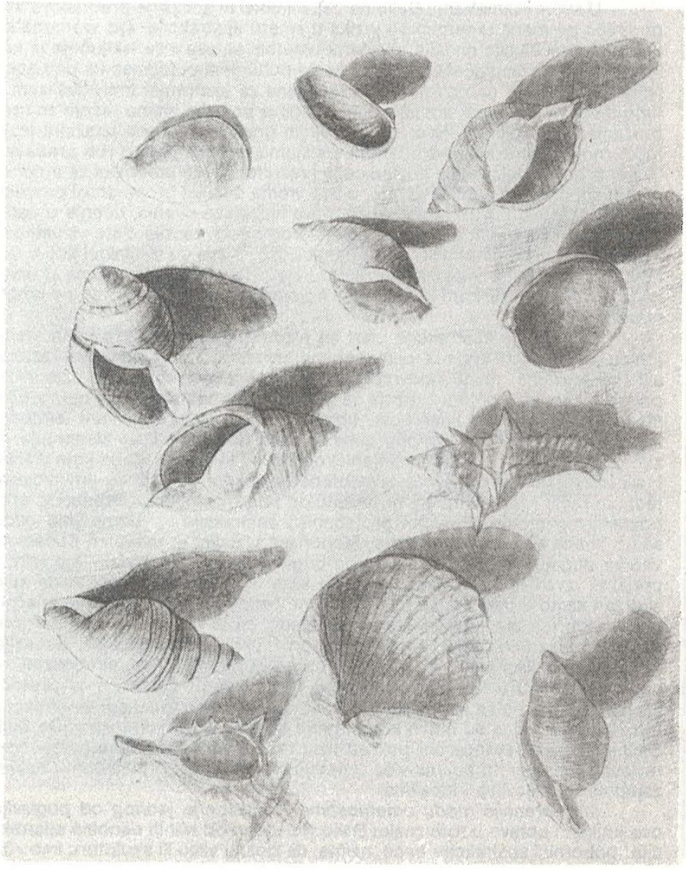
Umro je u Parizu, 23. jula 1983.